

Контрольна дисфункція

«У більшості випадків судовий контроль за досудовим розслідуванням нині має формальний характер»

КОНСТАТУЄ ДЕНИС БУГАЙ, ПАРТНЕР-ЗАСНОВНИК VB PARTNERS

— Які визначальні фактори посилення позицій практики WCC в структурі національного юридичного ринку?

— Посилення і динамічний розвиток практики White-Collar Crime спостерігаємо протягом останнього десятиліття. Ми обрали цю спеціалізацію, зокрема, завдяки її активному розвитку.

Якщо говорити про фактори посилення позицій, виділяю п'ять ключових.

По-перше, розвиток правової культури в Україні. Так, повільно, але все ж таки це відбувається. Клієнти розуміють: якщо необхідно вирішити проблему кримінального характеру, слід користуватися саме послугами адвокатів, а не «знайомого» прокурора. Бізнес теж розуміє, що потрібно працювати чітко за правилами, з повагою до закону.

Наступний — так званий політичний критерій. У країні постійно змінюються політичні режими, приходять нові люди й команди. Їх улюбленою грою є гонитва за попередниками. Постійний політичний цикл безпосередньо пов'язаний зі зростанням кількості проєктів для адвокатів із WCC.

Третій критерій — професіоналізм правоохоронців. Правоохоронні органи, особливо НАБУ, САП, відчутно збільшили свій професіоналізм. Їхня фаховість прямо корелюється з необхідністю звертатися за високоякісною правовою допомогою адвокатів.

Четвертий критерій — зростання професійності адвокатів та їх активна долученість до практики WCC. Дедалі більше колег спеціалізується в цій практиці, й відповідно, їх активна робота розвиває ринок. Це той випадок, коли пропозиція проковує попит.

Негативний критерій — українська «правоохоронна культура». На жаль, фіксуємо значний тиск влади на бізнес. Правоохоронці не відчувають будь-якого контролю з боку як суду, так і держави. Це призводить до намагання здійснювати корупційний тиск на бізнес, а як результат, підприємці потребують допомоги.

— Чи бачите ви потребу виділення військового напрямку як окремого сегмента WCC?

— Війна спровокувала попит на експертизу колег, які спеціалізуються в питаннях військового права (у воєнних злочинах, які вчиняються військовими та пов'язані з їх службою). Але я розмежовую ці питання та не відношу їх до категорії WCC.

Однак і сфера WCC набула певного мілітарного колориту. Це відобразиться в злочинах, які вчинятимуть як військові, так і цивільні чиновники Міністерства оборони. У майбутньому нас чекає багато кейсів у сфері військового постачання, виробництва, експорту та імпорту зброї.

ДЕНИС БУГАЙ

Народився 30 грудня 1978 року в Білій Церкві Київської області. Освіта — Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого (2001 рік). З 2005 року — партнер-засновник юридичного бутика VB PARTNERS.

Спеціалізується на комплексних кримінальних провадженнях, захисті бізнесу, антикорупційних розслідуваннях і складних судових процесах. Ключова експертиза полягає в супроводженні розслідувань у сферах розкрадання активів, шахрайства, відмивання коштів, оскарження рішень органів державної влади та регуляторів, зловживання повноваженнями та ухилення від сплати податків. Має широку практику щодо захисту публічних осіб у провадженнях з антикорупційним акцентом. Експерт у питаннях екстрадиції та Інтерполу. Надає комплексну правову допомогу на всіх етапах транскордонних розслідувань, незважаючи на юрисдикційні кордони. Провідний WCC-адвокат України за результатами дослідження Legal 500 EMEA. Серед лідерів практики WCC в міжнародному рейтингу Chambers Europe. Юрист року у сфері кримінального права — 2022 за версією Best Lawyers. Вісім років поспіль входив до десятки найбільш діяльних юристів України за версією видання «Юридична практика».

— Які ключові тенденції та ризики визначають розвиток WCC-практики?

— Обсяг практики відчутно збільшується, але й фіксуємо погіршення якості справ. Це зумовлено популістичним підходом правоохоронців і зниженням рівня судового контролю. Попри економічні проблеми, в практиці бачимо зростання в грошовому еквіваленті.

Ринок WCC ще має «вакантні місця», і це обумовлено не лише тим, що практика не має спеціалістів, але й тим, що частина адвокатів залишилася за кордоном. Економіка не терпить пустоти.

Якщо говорити про ризики, то ключові — це свавілля правоохоронців і фактична відсутність судового контролю.

— У чому саме це проявляється?

— У воєнних реаліях ми бачимо, що рівень судового контролю значно знизився. Це підтверджують результати опитування адвокатів WCC-сфери, яке ми нещодавно ініціювали в рамках Конференції з кримінального права та процесу (організатор — Асоціація правників України). 32 % адвокатів підтвердили, що суд не готовий бути незалежним, а пріоритет надається стороні обвинувачення.

Багато опитаних адвокатів (24 %) підтвердили, що ситуація відчутно погіршилася для сторони захисту. 25 % опитаних вказали, що в умовах війни відсутні будь-які запобіжники від свавілля правоохоронців, а роль адвоката нівелюється. Водночас 23 % відзначили збільшення тиску на бізнес.

20 % адвокатів підтвердили, що причиною свавілля є те, що прокуратура не забезпечує належного рівня процесуального керівництва.

— Якою загалом є ситуація з антикорупційними кримінальними провадженнями?

— Антикорупційна інфраструктура НАБУ/САП завжди була ключовим генератором для практики WCC. Ця тенденція не змінюється й тепер.

Водночас ми бачимо, що, попри кількісне зростання антикорупційних розслідувань, відчутно падає якість. Це підтверджують результати опитування адвокатів WCC-сфери. 15 % респондентів підтвердили погіршення якості розслідувань справ антикорупційною системою.

Падиння якості проваджень — серйозний ризик. Неякісні розслідування не потребують якісних адвокатів. Захисники більш зацікавлені у високоякісних комплексних розслідуваннях, ніж в обвинувальних актах, які сформовано поспіхом.

Причини погіршення якості, на мою думку, такі.

Перша — інституціональні зміни в НАБУ та САП. Багато колег звільнилися, частина мобілізувалася до війська. Інституції втратили великий потенціал професіоналів.

Друга — певний популізм у роботі цих органів, що виникає як відповідь на суспільний запит щодо «швидких посадок».

Третя — на жаль, ці новостворені органи почали переймати старі підходи, а саме так звану палкову систему. Якість роботи правоохоронного органу оцінюється не якістю розслідування та, як результат, вироком суду, а кількістю вручених підозр, арештованими активами або сумами застав. Статистика стала важливішою за суть.

Четверта — зниження рівня судового контролю з боку ВАКС. Аналізуючи комплексну практику слідчих суддів ВАКС, можна дійти висновку, що суд став поблажливим до слідства. Готовий пробачати помилки, знизив свої вимоги до рівня доказування. Це все розслабляє детективів і прокурорів. У процесі підготовки подання вони відчують, що суд піде їм назустріч.

Сподіваюся, що антикорупційна інфраструктура повернеться до попереднього рівня якості та буде працювати над його зростанням.

— Що би ви віднесли до основних викликів для адвоката у сфері WCC?

— По-перше, високий рівень дефіциту професійного персоналу. Це стосується як адвокатів, так і помічників. Дефіцит ми спостерігали й до повномасштабного вторгнення, але велика війна його загострила.

Частина наших колег пішла до війська. Зокрема, в нашій компанії двоє провідних колег долучилися до ЗСУ. Для розуміння, це 10 % професійних фахівців, що відчутно для юридичного бутика. Частина колег виїхала за кордон.

Наступний ризик — це неготовність суддів бути незалежними арбітрами та намагання догодити владі й суспільному запиту на «швидкі посадки». На жаль, «телефонне право» під час війни процвітає, а рівень судового контролю знизився. У більшості випадків судовий контроль нині має формальний характер. Судді дають дозволи та погоджують дії правоохоронців без намагання оцінити потреби. Такі кроки перешкоджають ефективній роботі бізнесу.

Третій негативний фактор — це постійні намагання змінити кримінальне процесуальне законодавство. Законодавець намагається оцінювати пропозиції правоохоронних органів комплексно. Хочє вирішити проблему непрофесіоналізму та корупції шляхом зниження обсягу прав.

Четвертий виклик — це високий рівень корупції в судах та правоохоронних органах. Там, де можна вирішити питання шляхом надання неправомірної вигоди, клієнт не буде наймати адвоката. Якщо рівень корупції в правоохоронних органах продовжить збільшуватися такими темпами, потреба в адвокатах, зокрема для бізнесу, взагалі відпаде.